

Kurtide keeleline variatiivsus kommunikatsioonis

Regina Toom, MA

Tartu Ülikool

Mistahes kuulmispuudega inimesega kokku puutudes ilmneb nende keelekasutuses erisusi nii tava-, kui ka viipekeele valdamise ning selle rakendamise osas. Mitmete autorite sõnul tuleneb kommunikatsioonis esinev variatiivsus individuaalsetest ja sotsiaalsetest faktoritest. Käesolevas artiklis vaatlen kurtide keelekasutust (bilingvaalsust) mõjutavaid sotsiaalseid tegureid, rõhuasetusega õpetamismeetoditele ning sellest tulenevale keelekasutusele kurtide hariduses.

Kui individuaalset bilingvaalsust mõjutavateks faktoriteks märgivad autorid S. ja P. Wilcox (1991) kuulmislanguse sügavust; kurtuse tekkeagea (kõneeelne või kõnejärgne kurtus); arengukeskkonda (pärilik või omandatud kurtus) ja õpetuskeele valikut hariduse omandamisel (suuline või viipekeelne), siis sotsiaalne bilingvaalsus on mõjutatud alljärgnevast kahest rühmast poliitilistest, majanduslikest, kultuurilistest või religioossetest põhjustest ja/või hoiakutest:

(1) sellest, missugused õpetussuunad domineerivad kurtidele hariduse andmisel (suuline, totaalne, kakskeelne või auditiiv-verbaalne meetod);

(2) sellest, missugune on viipekeele staatus riigis: keele tunnustatus, selle uuritus ja rakendamise ulatus.

Maailmas tuntud kurtide kui keelevähemuse probleeme käsitletud psühholoogi, Harlan Lane järgi on otsingud ja väitlused kurtide keelest ja enesemääratlusest kestnud sajandeid, haarates kaasa hulgaliselt toetajaid ja vastaseid. Välja kujunenud kahe koolkonna (oraalse ja viipekeelse) ajaloolisteks esindajateks kurtide maailmas nimetab H. Lane Louis Laurent Marie Clerci (1785-1869) ja Alexander Graham Belli (1847-1922). Olles kurt õpetaja Prantsusmaal, omas Clerc juhtivat rolli kurtide kooskonna ja viipekeele arendamisel ja propageerimisel. Oraalse kooskonna edendamise eest võitles aga Bell, kes ise oli kuulja, kuid abielus kurdiga. Clerc ja Bell olid vastandid nii oma eesmärkidelt kui ka ajalooliste rollide poolest. Clercile oli kurtus ennekõike inimkonna mitmekesisuse jõud, erisus, kurtide suureks probleemiks pidas ta "kuuljate maailma", milles kurdid olid vähemuses. Ta ootas päeva, mil kuuljad ilmutavad head tahet ja aktsepteerivad kurtide kultuuri ja keelt ning ei vaata neid kui puudega inimesi. Belli jaoks oli kurtus aga puue, meditsiiniline probleem ja ta eitas kurtide keele (viipekeele) ja kurtide kultuuri olemasolu. Ta arvas, et kui kurtust ei saa kõrvaldada, saab seda ometi kergendada, öeldes: "Me (kuuljad) peame püüdma unustada, et nad on kurdid. Me peame neid selliselt õpetama, et nad unustaksid ka ise, et nad on kurdid ja tuleksid kuuljate maailmas ilma kõrvalise abita niisama hästi toime kui kuuljad ise" (Lane 1984)[\[1\]](#).

Nimetatud lähenemisviisid joonistuvad ühiskonnas üha selgemalt ka tänapäeval. Viipekeel on pälvinud varasemast suuremat tähelepanu nii uurimisobjekti kui

kommunikatsiooni- ja haridusmeediana. Samal ajal muutub üha sagedamaks kirurgiliselt kõrvasiseste kuuldeaparaatide paigaldamine (cochlear implantation) sügava kuulmislangusega inimestele (sh lastele). Meditsiiniliselt kurtuse osaline likvideerimine loob eelduse isegi minimaalse kuulmisjäägiga laste spontaanse verbaalse kõne tekkele ning selle arengule, väidavad õigustatult auditii-verbaalse õpetussuuna pooldajad.^[2] Samal ajal on implantaadi siirdamine väikelastele üles tõstatanud hulganisti eetilisi probleeme, milles nähakse kuuljate omavolilist sekkumist kurtide kooskonda ning kurtuse alahindamist.

Keelepoliitika ja õpetussuunad kurtide hariduses

Lähtuvalt sellest, missugune õpetussuund kurtidele hariduse andmisel läbi aegade on domineerinud (käeline- suuline-, kombineeritud, kakskeelne- ja/või auditii-verbaalne meetod), kujundati kas pigem häälikulises kõnes suhtlejaid, kirjalikku kõne mõistvaid ja/või viiplevaid kurte.

Kahe peamise õpetussuuna, nii XVIII sajandil Prantsusmaal alguse saanud miimilise ehk käelise meetodi (esindajaks preester Charles-Michel de l'Épée, kui ka Saksamaalt domineerinud puhtsuulise ehk oraalse meetodi (esindajaks S. Heinike) lõppeesmärgiks on olnud isiksuse igakülgne arendamine, sh tavakeele suulise ja/või kirjaliku vormi õpetamine. Meetodite erinevus seisnes vaid selles, missugust tähtsust omistati erinevatele õpetamisvahenditele (kuuldetaju, suultlugemine, kiri, sõrrendid, viiped jmt. või nende ühendamine).

Miimilise meetodi rakendamisel omandasid kurdid teadmisi viipekeeles, muu hulgas peeti oluliseks kirjaliku kõne (lugemine ja kirjutamine) oskuse arendamist, mis andis kurtidele võimaluse iseseisvalt teadmisi hankida. Suuline kõne oli vähemtähtis, vajalik üksnes selleks, et kuuljatega suhelda. Seetõttu nimetati veel XX sajandi alguses kuulmispuudega inimesi kurtummadeks (deaf and mute; deaf and dumb).

Alates XIX sajandi teisest poolest (1880.a. Milanos toimunud kurtide haridusalase kongressi otsustest tulenevalt) võidutses puhtsuuline meetod, kus rõhuasetus oli kurtide (sõltumata kuulmislanguse sügavusest) suulise kõne ja hääldamise kujundamisel, alahinnates seejuures isegi kirjaliku kõne õpetust. Kõrgetele eesmärkidele ja eriõpetusele vaatamata olid kurtide tegelikud tulemused suulise kõne (hääldus- ja suultlugemine) valdamise osas (seda nii sõnavara piiratuse kui lausekonstruktsioonide poolest) küllaltki madalad. Hilisemal perioodil häälduspuhtuse taotlus kurtide suulise kõne õpetamisel vähenes, enam hakati tähelepanu pöörama kirjaliku kõne arendamisele. Meetodist lähtuvalt muutus ka nimetus - kurtumm asendus sõnaga kurt (deaf).

Kahe eelpool nimetatud meetodi ühendamisel XX sajandi viiekümnendatel aastatel kasvas välja Ameerikas suurt populaarsust saavutanud kombineeritud ehk totaalse kommunikatsiooni meetod. Mitmel pool maailmas levinud (alates 1958.a Venemaal) meetod on oma olemuselt eklektiline, kasutades õpetamisel kõiki, nii manuaalsed (käelisi) kui verbaalseid (häälikulisi) suhtlemise võimalusi. Tõenäoliselt olid kasutusel olevad viiped allutatud tavakeele süntaksile.

Kurtuse kaasaegne käsitus (kurtid kui keelis-kultuuriline vähemusgrupp) ning uuenenud lingvistilised seisukohad viipekeelest pani aluse XX sajandi kuuekümnendatel aastatel võidukäiku alustanud kakskeelsele meetodile (esindajad USA-s W. Stokoe ja C. Erting). Kakskeelses õpetussuunas toetub kogu õpetus viipekeelele, seda nii teadmiste omandamisel kui ka lugemis- ja kirjutamisoskuse kujundamisel. Nüüdsest käsitletakse viipekeelt kurdi esmakeelena, tavakeel (häälikuline kõne) on teise keele staatuses. Kahtlemata avaldas nimetatud meetodi levikule kaasa viipekeele seadusandlik tunnustamine.[\[3\]](#)

Viipekeele kasutuselevõtt kurtide koolides põhjustas plahvatusliku huvi viipekeele õppimise vastu väljaspool kurtide kooskonda, tavapäraseks muutus kurtide integreeritud õpe koos kuuljatega tõlgi vahendusel. Sellest tulenevalt kasvas viipekeelne (viipejate) kooskond ning suurenes huvi tõlgikutse vastu.[\[4\]](#)

Õpetussuunad Eesti kurtide hariduses

Eesti kurtide hariduspoliitika otsuseid ja suundumusi on kahtlemata mõjutanud maailmas valitsevad seisukohad ja liikumised, kusjuures areng järgib lääneriikidega suhteliselt sarnast skeemi ebaoluliste erinevustega. Küsimus on vaid kellegi ajalisel ettejäädumises ja/või mahajäämuses, mis on omakorda tingitud riigi sotsiaalpoliitilistest hoiakutest ja majandusliku arengu tasemest.

Esimesed andmed kurtide õpetamisest Eestis pärinevad aastatest 1690–1709, mil Tartu Ülikooli (Academia Gustavo-Carolina) professor Jakob Wilde püüdis Pärnus anda kurtidele suulise meetodi alusel individuaalset õpet.

1866. aastal pastor Ernst Sokolovski (1833-1899) poolt rajatud esimeses kurtide koolis (Vändra Kurttummade Kool) toetus õpetus oraalsele ehk puhtsuulisele meetodile. Kotsari ajaloolistest uuringutest selgub, et koos kooli rajamisega kaasnesid tõsised arutelud kurttummade koolitamisest. Tollane Vändra kooli õpetaja J. Eglon valgustas rahvast ajalehtede ja lendlehtede veergudel, esitades vastuväiteid rahva hulgas levinud arvamustele “kas kurttummade rääkima õpetamine ei ole kõige vägevama ja targema Jumala vastu võitlemine ja ...et tummad toidavad ka õpetamata ausal viisil oma pead”. Juba 1870. aastatel pakkus Eglon kurttummade olukorra parandamiseks näiteks järgmist: (1) “õpetagem tumme tummadele koolmeistriteks” ja (2) “säädkem kurttummadele asumise kohad, et kõik tummad üheskoos elada võiksid” (Kotsar 1988). Näib, et Eglon, küll tähtsustas häälikulise kõne õpetamist kurtidele, kuid samas toetas kurtide omavahelises suhtlemises ka viipekeelt. Kindlakäeline oraalne (suuline) õpetus, mis oma mõjutused sai Saksamaalt, domineeris Eestis kuni XX sajandi keskpaigani. Sel perioodil ei olnud mitte kõikidel kurtidel võimalik koolis õppida, kuid vähesed koolihariduse saanud kurtid olid suhteliselt hästi omandanud eesti keele nii kirjalikus kui suulises vormis. Kuigi suhtluskeelena kasutati viipeid paralleelselt kõnega (viibeldud eesti keelt), hinnates kõrgelt verbaalse keele oskust ja vajadust toimetulekul suhtlemisel kuuljate ühiskonnas.

Toona domineeris nii kurtide kui kuuljate hulgas seisukoht, et viipelev ehk „kätega

rääkiv“ kurt on koolitamata ning viiplemist ehk „kätega rääkimist“ peeti harimatuks suhtlemiseks. Nn “haritud kurtideks” nimetati neid, kes olid võimelised ise häälega rääkima ning häälikulist kõnet mõistma, mistõttu suulise kõne õppimine oli ka kurtide eneste hulgas väärtustatud. Võrreldes kurtummade tolleaegseid olusid Eestis ja Soomes, juhitakse ajalooürikutes tähelepanu kooliõpetuse erinevustele. Kui Eestis pandi sel perioodil pearõhk hääldamisele, siis Soomes miimikale ja kätele.

Suulise meetodi traditsiooni hariduse andmisel jätkas 1924.a. Vändrast üle kolitud kool Porkunisse (Porkuni Kurtide Kool). Arhiivi dokumentidest selgub, et õpetamisel rakendati viipeid kui “tagavaraventiili” vaid äärmise vajaduse korral. Samas, vestlustest tol perioodil koolis õppinud kurtidega on teada, et vaatamata viipekeele keelule, kasutasid kurdid õpilased omavahelises suhtlemises viipeid paralleelselt suulise kõnega.

Teatud muutused said alguse N.Liidu perioodil (aastatel 1949-1951), mil koolidesse suunamisel hakati õpilasi diferentseerima, määravaks sai kuulmislanguse sügavus. Selle tulemusena paigutati meditsiinilise klassifikatsiooni järgi kurdid lapsed Porkuni Kurtide Internaatkooli ja nürmikud Tartu I Eriinternaatkooli (asutati 1941. aastal). Endiselt nägi mõlema koolis haridus- ja kasvatustöö ette võimalikult suurel määral artikuleeritud kõne arendamist (Kõrgesaar, Veskiväli 1987). Koolid toetusid õppes eesti keelele kui emakeelele ning õpetamise eesmärgiks oli tagada eesti keele (nii kirjalik kui suuline) oskus selliselt, et kurdid tuleksid kuulvas ühiskonnas iseseisvalt toime. 1970. aastast rakendus metoodikas uus sõrmtähestik (Saarep 1978), mis on kasutusel tänapäevani.

Endiselt ei tunnustatud viipekeelt kurtide esmakeelena, kuid esimesed sammud selle suunas teostati (üllitati esimesed viipekeele sõnastikud ja alustati eesti viipekeele uurimisega), mistõttu on üsna ootuspärane, et õpetamissuund Porkuni Kurtide Koolis muutus. 1989/90. õppeaastast alustati kurtide õpetamist kombineeritud meetodi alusel.

Taasiseseisvumisperioodil toimunud muutuste taustal said kurtidele kättesaadavaks veelgi mitmekülgsemad võimalused hariduse omandamisel. Kui kombineeritud meetodi levik pani aluse kurtide viibeldud kõne^[5] kujunemisele, siis kakskeelne meetod andis tõuke viipekõne (viipekeele)^[6] ja selle kasutusala levikule. Uuemad vaated viipekeelest ja selle populaarsus maailmas ulatus perioodil ka Eestisse.^[7] Põhjamaade eeskujul rajati 1994.a kolmas, viipekeelele orienteeritud. Kool (Tallinna Kurtide Kool). Erinevalt eelpoolnimetatud koolidest, on siinses koolis õppetöö üles ehitatud kakskeelsele meetodile, st viipekeele rakendamist esmakeelena nii eesti keele õpetamisel kui ka mistahes aineõpetuses. Selline lähenemine tingis vajaduse nõuda viipekeele oskust ka kurtide õpetajatelt ning pani aluse viipekeeleletõlgi (õpingutõlk) osalusele õppeprotsessis ehk ametikoha loomisele koolis.

Vähemoluline pole seegi, et lisaks mitmekülgsetele võimalustele omandada põhiharidus erikoolis, avardusid kurtidel võimalused omandada põhi- kes- ja/või kõrgharidus integreeritud vormis tavakoolis. Tänu implantatsioonile ning audiitiv-verbaalse teraapia levikule suureneb aastatega tavakoolis õppivate kuulmispuuetega

laste arv (2001 aasta seisuga oli see 163), üha populaarsemaks muutub kõrgkoolis õppimine viipekeeleõlgi vahendusel.

Eeltoodule tuginedes võib väita, et 1980. aastate lõpp ja 1990. aastate algus kuni tänapäevani tähistab Eestis kuulumispuuetega inimeste hariduse- ja sotsiaal-poliitiliste probleemide tõstatamise, puuetega inimeste enesekehtestamise ja nende teadlikkuse tõusu algust, tuues kaasa hulganisti vastuolusid nii haridus-, sotsiaal- kui keelepoliitikas.

Keskkonna mõju kurtide keelekasutusele

Kaasajal maailmas levinud lähenemine kurtusele, kurdid kui keelelis-kultuuriline vähemusgrupp, muudab mitmekülgsemaks ka kurtide keelekasutuse. Liikudes kurtide kogukonnas julgen väita, et suhtumine viipekeelde kurtide eneste hulgas on oluliselt muutunud. Tulenevalt kurtide hariduskorraldusest hindas vanem põlvkond enam suulise kõne oskust, mistõttu ei valda nad ka viipekeelt "korrektselt", selle kaasaegses tähenduses. Nooremate kurtide hoiak viipekeelde on seevastu oluliselt avatum ja julgem, pidades uhkusega viipekeelt täisväärtuslikuks keeleks. Kuivõrd kurdid aga ei ela isoleeritult, peavad nad elus toimetulekuks omandama enamusgrupi keele ja kultuuriväärtused, kinnitavad mitmed lääne uurijad (Rutherford 1988; S. ja P. Wilcox 1993; jt.). Olulise põhjusena nimetatakse asjaolu, et viimast kasutatakse ka kirjutamisel. Kurtide vajadus toime tulla nii kurtide kui kuuljate kultuurides muudab nad kakskeelseteks. F. Grosjean (1992) lisab, et on väär kurte enamusgrupist eristada, kuna paljud kurdid elavad paratamatult kahes või enamas kultuuris (perekond, sõbrad, töökeskkond). Teatavasti on 90% kurtidest pärit kuuljate perekonnast. Toetudes väitele, et viipekeel on kurtide emakeel (hiljem esmakeel) märgib Reagan (1995), et kurtide esimest keelt on väga raske määratleda, kuna kurdi kodune keel ja esimene keel ei pruugi kattuda, välja arvatud 0,5%-10% juhtudel, kui viipekeelsete kurtide vanemate perekonda sündinud kurt laps omandab viipekeele esmakeelena /native language/. Nii võivad kurdid identifitseerida end ühe keele- ja kultuuriga, kuid samas olla segunenud (integreeritud) teise kultuuri.

Lisaks eelnevale märgivad S. ja P. Wilcox, et mõnikord võib kurtide bilingvaalsus olla kombineeritud ning seda protsessi nimetatakse koodivahetuseks /code-switching/. See pole mitte kahe keele segistamine, vaid mõlema keele segu kasutamine. Üheaegselt on võimalik kasutada üksnes viipe- ja tavakeelt, seda tänu nimetatud keelte erinevatele modaalsusele. Näiteks siis, kui kurt laps räägib kodus kurtide vanematega viipekõnes, koolis aga õpetajaga suulises kõnes, suudab ta sageli teatud situatsioonis kahte keelt edukalt kombineerida.

Kahtlemata mõjutab ka kurdi lapse keelekasutust kodune keel, kuid vähemtähtis pole see, millisel määral suhtlemisel erinevaid keeli ning nende kombinatsioone kasutatakse (S. ja P. Wilcox 1993; Moore, Levitan 1993). Autorid rõhutavad, et kurtide seas tuleks nende keelekasutuse seisukohalt eristada kahte rühma. Esiteks kurdid, kes on pärit kurtide perekonnast ja kellele viipekeel on ema- ehk esmakeeleks /native/. Teiseks kurdid, kes on pärit kuuljate perest ja kellele viipekeel on teiseks keeleks, mida tuleb neile spetsiaalselt õpetada ning mida peavad õppima

ka vanemad.. Nimelt pole just harvad juhtumid, kus kuuljad vanemad valivad oma lapsele viipekeelse hariduse, samas jättes ise viipekeele omandamata. Analoogne vastuolu tekib juhul, kui kurt lapsevanem valib lapsele suulise õpetuse, olemata oma kurtuse tõttu võimeline lapsega suulises kõnes suhtlema. Sel juhul muutub kurdi lapse kasvatamisel oluliseks kuulvate vanavanemate roll.

Minnes tagasi keelekasutuse juurde olgu märgitud, et erinev pole mitte üksnes kurtidepoolne suulise kõne kasutamine kommunikatsioonis, vaid erisusi ilmneb ka kurtide omavahelises viipekeele kasutuses (viipekommunikatsioonis). Sellele avaldavad mõju lisaks eelpool kirjeldatud individuaalsetele ja sotsiaalsetele faktoritele ka viipekeele piirkondlikud erijooned. Nii on eesti viipekeel mõjutatud nõukogude perioodil vene viipekeelest, mõjutusi esineb piirkondlikult (Tallinna linna kurtide viipekeel on saanud mõjutusi soome viipekeelelt tänu Soome TV nähtavusele Tallinnas). Eesti keele mõjust viipekeelele annab märku sõrmendite kasutamine viibete koosseisus algustähena või on viipe vorm tuletatud eesti keele artikulatsiooniõpetuses kasutatavast metoodilistest võtetest vms. Lähtuvalt keelepoliitikale kurtide haridusmeediana võib oletada, et põlvkondadevahelised erinevused on eesti viipekeele kasutuses suuremad kui tavakeelte puhul.

Reagan (1990) pöörab tähelepanu, et Kui loomulikud viipekeeled on peamiseks viipekeelsete kurtide omavaheliseks suhtlemisvahendiks (päritolult ja/või viipekeelse hariduse saanud kurdid), siis kunstlikke viipekeeli (viipesüsteemid) kasutatakse enamasti õppesituatsioonides dominantkeele (tavakeele) õpetamise eesmärgil. Need kuulumislangusega inimesed (hiliskurdistunud, vaegkuuljad ja ka suulisel meetodil õppinud kurdid), kes valdavad häälikulist kõnet, eelistavad vestluses pigem pidpin viipekeelt, mis sisaldab elemente nii loomulikust viipekeelest kui ka viibeldud keelest. Kuigi viipelemine on siin allutatud häälikulise keele süntaksile, põhineb viibete valik mitte sõnal vaid tähendusel (Reagan 1990). Sageli on pidpin viipekeelt ka kuuljate ja kurtide omavaheliseks suhtlemisvahendiks ning ametlike vestluste, loengute, ettekannete jmt. tõlkimiskeeleks. Nii pidpin, kui ka kunstlikud viipekeeled eeldavad head tavakeele valdamist.

Lähtuvalt keelekasutusest eristatakse tänapäeval "oraalseid kurte" (suhtlemisel toetuvad eelkõige suultlugemisele ja kuulumisjäägile, omavahelisel suhtlemisel eelistavad viibeldud eesti keelt) ja "viipekeelseid kurte" (tunnistavad viipekeelt, kasutavad seda keelt tema eri vormides nii suhtlemisel kuuljatega kui ka omavahelises kommunikatsioonis).

Enne taasiseseisvumisperioodi toimus kurtide samastamine kuuljaga ning õpetamise põhimõtte seisnes kuulumise ja suulise kõne arendamises, tagamaks iseseisev toimetulek kuuljate ühiskonnas. Tol perioodil püüdsid kurdid suhtlemisel välismaailmaga enamasti ise hakkama saada, mistõttu ei pööratud viipekeeletoetajate olemasolule ja väljaõppele kuigi palju tähelepanu. Tänapäeval, kui kurtide hariduses domineerib viipekeel, kohtame üha rohkem (iseäranis nooremate kurtide hulgas) viipekeelseid kurte, kes toimetulekul kuuljate maailmas eeldavad viipekeeletoetajate vahendust.

Samas tuleks anda õigus eksisteerimiseks võrdväärselt ka teisele osapoolle, neile kurtidele, kes on valinud suulise õpetussuuna. Ka nemad vajaksid edukaks toimetulekuks ühiskonnas teatud avalikes situatsioonides nn "oraalset tõlget"[\[9\]](#). Teisisõnu, võrdsed tingimused ja arenemisvõimalused tuleb anda erinevatele õpetussuuna esindajatele kogu nende mitmekesisuses ja ulatuses.

Võib julgelt väita, et kurtide keele- ja hariduspoliitikast tulenevalt kujunevad kurtide kuuljate maailma integreerumise võtmeisikuteks tõlgid (sh viipekeele ja oraalsed), päevakorda tõusevad nende väljaõppe ja tõlkekorralduse küsimused.

Lõpetada tahaks juba XX sajandi alguses Eesti kurtide kooskonnas ühe juhtivaima tegelase Karl Luhti (kes ka ise on kurt) sõnadega, kes sarnaselt ameerika uurijate S. ja P. Wilcoxi (1999), F. Grosjeani (1992) ja S.D. Rutherfordi (1988) seisukohtadega arvas, et ainult see "kurtumm, kes valdab mõlemat väljendusviisi, võib rahulikult liikuda kodumaa elanikkonnas ja ka võõrsil" (J. ja K. Kotsar 1997/II).

Kirjandus

- Grosjean, F. – The Bilingual and the Bicultural Person in the Hearing and the Deaf World. *Sign Language Studies*, 1992:77, pp. 307 – 320
- Kotsar, J. ja K. – Eesti Kurtide elu ajaraamat, I–III osa. 1997
- Laiapea, V. – Mis on viipekeel? *Akadeemia*, 1992:10, lk. 2098-2136
- Lane, H. – *When the Mind Hears. A History of the Deaf.* 1984
- Moore, M. S.; Levitan, L. – *For Hearing People Only.* New York, 1993
- Reagan, T.G. – *The Development and Reform of Sign Languages. Language Reform, History and Future.* Hamburg, 1990, pp. 253-267
- Rutherford, S.D. – The Culture of American Deaf People. *Sign Language Studies*, 1988:59, pp 129 - 147; 243-266
- Toom, R.; Paavel, V. – *Gehörlose in Estland. Das Zeichen*, 1991:18, lk. 429 – 43
- Toom, R. Viipekeeletoolkide professionaalne areng Eestis. Magistritöö. TÜ Haridusteaduskond, eripedagoogika osakond 2002
- Wilcox S.; Wilcox P. – *Leaning to see. American Sign Language as a Second Language.* Center of Applied Linguistics, 1991
-

[1] Eesti kontekstis on üldnimetatud kahte mudelit (meditsiiniline ja keelelis-kultuuriline) käsitletud V. Laiapea ja V. Paavel ajakirjas "Haridus". Toetudes lääne viiipelingvistide uurimustulemustele, läheneb Laiapea (1990) oma kirjutises "Kurtid Eestis – invaliidid või keelevähemus" kurtide keele- ja hariduspoliitika, rehabilitatsiooni ja enesemääramise probleemidele lingvistilisest aspektist, kaitstes viipekeelse keelekeskkonna ja õpetusmetoodika ainuõigsust kurtide laste kui keelevähemuse arengus. Vastuartiklis "Kurtide keele- ja hariduspoliitika probleeme" analüüsib Paavel (1991) mõlemaid lähenemisviisi. Paavel leiab, et kurtide haridus- ja keeleprobleemide lahendamisel ei saa lähtuda üksnes viipekeelest ja selle õpetamisest. Viipekeele tähtsust sugugi mitte alahinnates märgib Paavel, et esitatud

probleemide lahendamisel ei saa viipekeelt pidada esmatähtsaks, kuna vaid osa kurtidest (20-30%) on viipekeelsed.

[2] Audiitiiv-verbaalne teraapia (esimene kord mainitakse kirjanduses 1895.a., kuid laiem populaarsus saavutatakse XX saj. seitsmekümnendatel aastatel Kanadas, esindajaks W. Estabrooks). Teraapia põhineb teorial, et isegi minimaalsete kuulmisjääkidega last on võimalik suunata spontaanseverbaalse kõne ja keele tekkele ning arengule, nõudes kõigilt osapooltelt (õpetaja, vanem, laps, logopeed) rohkem vaeva kui ükski teine kuulmiskahjustusega laste õpetamismeetod ja toetudes eelkõige headele kuuldeaparaatidele ja kogu pere haaramisele lapse audiitiivses juhtimises.

[3] Kuigi uurimused on näidanud, et Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriigid on nii viipekeele uurimise kui ka rakendamise alal ulatuslike traditsioonidega riigid, on viipekeele tunnustamine alguse saanud Põhjamaadest.[3] Tänapäevaks on viipekeelt seadusandlikult tunnustanud Soome, Rootsi, Taani, Kreeka, Slovakkia jt. riigid, samas mitmed suurriigid (Saksamaa, Suurbritannia, Ameerika Ühendriigid) on vastu võtnud küll viipekeele kasutust ja/või kasutajaid reguleerivaid seadusi, kuid jätnud keele enda ametliku staatusega.

[4] 1981. aastal tunnustas Rootsi Kuningriigi parlament rootsi viipekeelt kurtide esimese keelena ning kurtide kakskeelsust hariduse andmisel, misjärel hakati nõudma rootsi viipekeele oskust ka kurtide ja nürmikute õpetajatelt (nõue hakkas kehtima 1989.a.). See otsus kindlustas viipekeele seisundi kurtide koolides ning vajaduse õpetada viipekeelt kurtide laste vanematele. Rootsis on tagatud võimalus õppida viipekeelt kurtide koolides kui emakeelt riikliku õppekava alusel, kui seda nõuab vähemalt viis inimest.

[5] Vipesüsteeme (i.k. Signed English, Manual Coded English, Sign Supported English) kodeerivad kõnekeelt, kasutades sõnade artikuleerimist, viipekeele leksikat (viipeid), sõrmendamist, millega märgistatakse liiteid, sõnalõppe, sidesõnu jmt. ning kõnekeelele omast lauseehitust; kusjuures manuaal-visuaalsete sümbolitega kodeeritakse põhimõttel "üks sõna - üks viibe". Sellist viiplemist nimetatakse kõnejärgseks viiplemiseks (ka viibeldud kõne).

[6] Viipekeel (i.k. Sign Language) on iseseisev keel temale ainuomase grammatilise struktuuri ja leksikaga. Igal maal on oma, teistest erinev viipekeel (eesti viipekeel, ameerika viipekeel, briti viipekeel jne.), mis on enamuskeele mõju all ning areneb ajas nagu mistahes teinegi keel.

[7] Maailma keelte andmebaasis Ethnologue: Languages of the World on registreeritud ka eesti viipekeel. Teatud mõttes on ka vabariigi valitsus tunnustanud eesti viipekeelt, mida tõendavad mitmed vastu võetud seadusandlikud otsused. Keele ametliku staatuse määratlemise eest vastavate sätete sisseviimisega Eesti Vabariigi Keeleseadusesse töötab Eestis selleks üles kutsutud viipekeele seadustamise komisjon.

[8] Viipekeeletõlk on kahe keele ja kultuuri vahendaja viipekeeles ja/või viibeldud keeles. Kurtide hulgas nimetatakse viipekeeletõlke kujundlikult „kõrv“, „sild“, „telefon“, „kuuldatoru“, „käepikendus“ jmt. Viipekeelne tõlge kasvas välja kurtide ja kuuljate vahelisel suhtlemisel tekkinud vajadusest ületada kuulmispuudest tingitud kommunikatsioonid, tagamaks viipekeelsete kurtide toimetulek kuuljate maailmas.

[9] Oraalne tõlge – kogu informatsiooni edastamine artikulaatoorselt, mida tajutakse suultlugemise teel.

2002 november